

ЦІННІСТЬ ІДЕЇ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ ЧЛЕНІВ КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКОГО БРАТСТВА

Л.С. ПРОТОСАВИЦЬКА, кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: protosavitska@gmail.com

Анотація. У статті досліджено цінність ідеї гендерної рівності; висвітлені політико-правові погляди членів Кирило-Мефодіївського братства щодо гендерного рівноправ'я жінки і чоловіки. Проаналізовано погляди Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша; висвітлено їх позитивне ставлення до жінок як рівноправних членів суспільства.

Встановлено, що зародження ідеї гендерної рівності в українській правовій думці, насамперед, слід пов'язувати з творчістю Т. Шевченка, який вперше звернув увагу на дискримінацію жінок не тільки за соціальною, національною, релігійною, а й за гендерною ознакою. Творчість Т. Шевченка мала визначальний вплив на подальше утвердження і розвиток ідеї гендерної рівності в українській правовій думці.

Ключові слова: цінність, рівність, рівноправність чоловіка та жінки (гендерна рівність), Кирило-Мефодіївське братство

Актуальність.

Розвиток та удосконалення сучасної правової системи України має базуватися на усвідомленні та визначенні місця у системі цінностей людського життя, важливості повноцінного розвитку всіх особистостей, забезпеченні та гарантуванні прав людини і громадянина, необхідності як створення, так і вдосконалення умов для реалізації людського потенціалу. Це можливо лише за умови забезпечення гендерної рівності у суспільстві. Підписання Україною Пекінської декларації, прийнятої на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок від 15.09.1995 р., гаран-

тує рівноправність і природну людську гідність жінок та чоловіків.

Встановлення гендерної рівності прав для чоловіка та жінки у сучасному українському суспільстві має базуватися на поєднанні таких важливих підходів: по-перше, на імплементації стандартів та норм, що вироблені міжнародними організаціями (ООН, ВОЗ, МОП, ПАРЕ та іншими), які закріплені у відповідних конвенціях та деклараціях; по-друге, на вивченні та використанні досвіду іноземних держав у сфері забезпечення рівності прав та можливостей жінок та чоловіків; по-третє, на дослідженні значної вітчизняної інтелектуальної спадщини попередніх по-

колінь, де ідея рівних прав для чоловіка та жінки (гендерної рівності) червоною стрічкою проходить через всю наукову спадщину видатних українських культурних, громадських, політичних діячів, письменників, науковців починаючи з першої чверті XIX століття.

Боротьба за рівні права (гендерна рівність) є невід'ємною складовою боротьби за прогресивні зміни у суспільстві, які були тісно пов'язані з політичною свободою, скасуванням соціального та національного гніту. Дослідження та переосмислення поглядів щодо ідеї гендерної рівності в українському суспільстві дозволить використати здобутки минулого для забезпечення гендерної рівності у сучасному українському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідженням та вивченням ідеї гендерної рівності в українській правовій думці займаються такі вчені, правники як: Н. Аніщук, Т. Ганзицька, І. Горіславська, Ю. Дашковська, Ю. Іванченко, В. Кириченко, Т. Леонтєва, К. Левченко, Т. Омельченко, О. Руднєва, А. Слатвицька та інші.

І. Горіславська вказувала, що для дотримання принципу гендерної рівності як рівного правового статусу жінки і чоловіка та рівних можливостей для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства, а також забезпечення жінкам і чоловікам можливості суміщати трудову діяльність із сімейними обов'язками (ст.ст. 1, 17 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»), необхідно замінити слово «жінка» терміном «особа» (Горіславська, 2019: 110).

Розмірковуючи над питанням рівності О. Васильченко вказує, що у науці

відсутнє єдине розуміння правової природи рівності та рівноправності. Так, рівність являє собою складне і багатоаспектне вище, яке можна розглядати у правовому, економічному, політичному, філософському, моральному та інших аспектах. Рівноправність притаманна виключно юридичній сфері. Відповідно, рівність є більш ширшим поняттям, вона включає у себе поняття рівноправності (Васильченко, 2013: 73).

Мета статті полягає у дослідженні прав жінки в українському суспільстві у працях членів Кирило-Мефодіївського братства.

Результати.

У сучасному суспільстві ідея гендерної рівності вважається невід'ємною складовою розвинутого демократичного суспільства та правової держави, яка пройшла тернистий шлях становлення та розвитку.

М. Костомаров, П. Куліші, Т. Шевченко, Г. Андрузький та М. Гулак внесли свій внесок у становлення і розвиток ідеї гендерної рівності в українській правовій думці. Так, однією з сюжетних ліній творчості Т. Шевченка була ідея несприйняття поневолення жінки, її безправного пригнобленого становища. У творчості Кобзаря проблема національного та соціального поневолення є головною причиною нестерпного становища людини незалежно від статі. Тарас Григорович один з поміж перших у вітчизняній правовій думці, хто підняв питання пригнобленого становища жінки в українському соціумі середини XIX ст., що не залежало ні від національності, ні від соціального становища, ні навіть майнового стану. Розмірковуючи над питанням рівності чоловіка і жінки, він вказував на необхідність встановлення такої рівності у суспільному житті.

Досліджуючи та аналізуючи творчу спадщину Кобзаря І. Франко звертає увагу на проблему дискримінації жінки у поезіях Шевченка. В одній зі своїх праць І. Франко вказував: «Терпіння і кривди людські порушували його все з однаковою силою, чи то були терпіння мужички, гнаної на панщину і лишаючої свою дитину під снопом, чи терпіння молодії княжни, котрої життя знівечив рідний батько, чи генеральші, котру мати продала за генерала, за палати, чи тої жидівочки, котра мститься криваво на рідному батькові за поругані права люблячого серця. От тим-то, линучи цілою душею до всіх страждущих і покривджених, Шевченко найревніших тонів добував із своєї кобзи, коли йшло про представлення недолі жіночої...» (Франко, 1980: 122).

Різні аспекти становища жінки у творах Т. Шевченка досліджували у своїх працях А. Гумецька, Д. Донцов, Лука-Мишуга, С. Рабій-Карпінська, Б. Стеблицький. Вони вказували, що Тарас Григорович ніколи зневажливо та зверхньо не ставився до жінок. Жінки в його творах виступають уособленням найвищих чеснот.

М. Савич, ще один громадський діяч, якого царський уряд також зарахував до гурту Кирило-Мефодіївського братства, у своїй записці про емансипацію жінок писав, що «якщо жінки хочуть піднятися до становища і прав чоловіків, вони повинні також піднятися до такого ж ступеню почувань та ідей» («Записка М.І. Савича...», 1990: 76). Тут же М. Савич вказував, що чоловіки ще надто слабкі для звільнення жінок.

Однією з ключових постатей у Кирило-Мефодіївському братстві був М. Костомаров, який не міг залишити поза увагою правове становище жінки у тогочасному суспільстві. У його роботах дається романтико-народницьке

трактування фольклорного образу українки. Учений у своїх працях застосовує історико-порівняльний аналіз становища жінки у різних слов'янських народів (Маланчук-Рибак, 2006: 46). М. Костомаров окреслив принципові відмінності між становищем жінки в українському та російському суспільствах. Так, у російському суспільстві жінка знаходилася у важкому економічному соціальному становищі, вона вважалася істотою нижчою від чоловіка. Натомість в Україні, як зазначає М. Костомаров у «Книзі буття українського народу», що «всякий чужестранець, заїхавши туди, дивувався, що ні в одній стороні на світі не було такого братства, такої віри, нігде муж не любив так щиро своєї жони, а діти родителей» як в Україні («Рукопис М.І. Костомарова...», 1990: 257).

М. Костомаров, досліджуючи правове становище жінки в Україні, вказував на її тяжке становище, вбачаючи причину у примусово накинutoму законодавстві Російської імперії, що було чужим та ворожим українцям. Він був прихильником забезпечення гендерної рівності, тобто рівноправного становища жінки поряд з чоловіком у суспільстві у всіх сферах життя; схвально ставився до забезпечення можливості здобуття освіти жінками; вказував, що жінка має право зреалізувати себе в усіх сферах життя, має право обрати будь яку професію та вид занять тощо. Ці погляди поділяли й інші члени товариства: В. Білозерський, М. Гулак, П. Куліш.

З ідеєю розвитку гендерної рівності пов'язане ім'я П. Куліша. Його вплив у даному аспекті двоякий: це власна творчість П. Куліша, а також підтримка письменником приходу в українську літературу жінок. Так, завдяки йому літературною творчість почали займатися М. Вілінська (Марко Вовчок), і О. Білозерська (Ганна Барвінок) (Андрусак,

2017: 111). П. Куліш був переконаний, що недоліки тогочасного суспільства не дозволяли жінкам отримувати освіту, зайняти належне і незалежне становище у суспільстві, вносити свій вагомий внесок у його розвиток (Андрусяк, 2017: 113).

Висновки і перспективи.

Отже, із дослідження поглядів щодо цінності ідеї рівності прав жінки та чоловіка (гендерної рівності) серед членів Кирило-Мефодіївського товариства випливає, що зародження ідеї гендерної рівності в українській правовій думці, насамперед, слід пов'язувати з творчістю Т. Шевченка. Саме Тарас Григорович вперше звернув увагу на дискримінацію жінок не тільки за соціальною, національною, релігійною, а й за гендерною ознакою. Це проявлялося передусім у повній безправності, громадському осуді та зневазі до жінки, яка народила дитину, не перебуваючи у шлюбі, та у запереченні права дівчини на шлюб за власним вибором. Для Поета є важливим звільнення жінки, забезпечення їй рівних прав у всіх сферах суспільного життя, оскільки її пригноблене становище зумовлене не природними відмінностями між статями, а історично сформованими суспільно-політичними умовами, в яких більшість людей є безправними. Жінки можуть і повинні брати участь у суспільних змінах, спрямованих на гуманізацію суспільства та його прогресивний розвиток.

Творчість Т. Шевченка мала визначальний вплив на подальше утвердження і розвиток ідеї гендерної рівності в українській правовій думці. Підтвердженням того, що ця ідея з'являється у всіх прогресивних мислителів і діячів того часу, є творчість однодумців Т. Шевченка, його соратників по Кирило-Мефодіївському братству: М. Костомарова та П. Куліша.

Список використаних джерел

1. Пекінська декларація, прийнята на Четвертій Всесвітній конференції зі становища жінки: міжнародний документ від 15.09.1995 р. № 995_507. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507 (дата звернення: 15.02.2020 р.).
2. Горіславська І.В. Щодо гендерної рівності у реалізації права на окремі види соціальної допомоги. Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал. 2019.10(1). С. 108–113.
3. Васильченко О.П. До питання про співвідношення категорій рівність і рівноправність. Право і громадянське суспільство. 2013. № 3. С. 67–73.
4. Книга буття українського народу. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3: К–М. 792 с.
5. Шевченко Т. Зібрання творів у шести томах. URL: <http://litopys.org.ua/index.html> (дата звернення: 10.02.2020 р.).
6. Куліш як ідеолог і творець української літературної мови. URL: <http://izbornyk.org.ua/ohukr/ohu13.htm> (дата звернення: 10.02.2020 р.).
7. Удод О.А., Грузін Д.В. Куліш Пантелеймон Олександрович. Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон-Кю / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. Київ: В-во «Наукова думка», 2008. 568 с.
8. Рукопис М.І. Костомарова «Книги буття українського народу». Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х т. Т. 1 / Редкол.: П.С. Сохань (голов. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1990. 544 с.
9. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х т. Т. 2 / Редкол.: П.С. Сохань (голов. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1990. 696 с.
10. Записка М.І. Савича про емансипацію жінок, а також злиття філософії та релігії. Кирило-Мефодіївське товариство: У 3-х т. Т. 3 / Редкол.: П.С. Сохань (голов. ред.) та ін. Київ: Наук. думка, 1990. 440 с.

11. Франко І. Тарас Шевченко. Твори у 50-ти томах. Т. 28. Київ: Наукова думка, 1980. С. 21–22.
12. Донцов Д. Козацька жінка у Шевченка. Правда пращів великих. Філадельфія: Видання Головної управи Організації оборони чотирьох свобод України, 1952. С. 63–75.
13. Стебельський Б. Поняття батька і матері в поезії Шевченка. Визвольний шлях, 1984. Кн. 8 (437). С. 959–975.
14. Рабій-Карпінська С. Призначення жінки в творах Шевченка. Тарас Шевченко: збірник доповідей Світового конгресу української вільної науки для вшанування сторіччя патрона НТШ. Нью-Йорк–Париж–Торонто: Накладом Наукового товариства ім. Шевченка в ЗДА, 1962. С. 187–201.
15. Мишуга Л. Шевченко і жінка (Жінка в житті і творах поета). Джерсі Сіті: Накладом «Української пресової й книжкової спілки», 1940. 93 с.
16. Гумецька А. Жіноча символіка у Шевченка. Сучасність, 1977. Ч. 3 (195). С. 28–42.
17. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. Чернівці, 2006. 500 с.
18. Андрусак І.П. Ідея гендерної рівності в українській правовій думці другої половини XIX століття: дис. ... к.ю.н.: 12.00.01 / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 233 с.
3. Vasylichenko, O.P. (2013). Do pyttannia pro spivvidnoshennia katehorii rivnist i rivnopravnist. Pravo i hromadianske suspilstvo [To the question of the ratio of categories of equality and equality. Law and civil society], 3: 67–73 (in Ukrainian).
4. Knyha buttia ukrainskoho narodu. Yurydychna entsyklopediia [The book of being of the Ukrainian people. Legal Encyclopedia] (2001): u 6 t. / red. kol. Yu.S., Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M.P. Bazhana, 3 (K–M), 792 (in Ukrainian).
5. Shevchenko, T. Zibrannia tvoriv u shesty tomakh [Collection of works in six volumes]. Available at: <http://litopys.org.ua/index.html> (in Ukrainian).
6. Kulish yak ideoloh i tvorets ukrainskoi literaturnoi movy [Kulish as an ideologist and creator of Ukrainian literary language]. Available at: <http://izbornyk.org.ua/ohukr/ohu13.htm> (in Ukrainian).
7. Udod, O.A., Hruzyn, D.V. (2008). Kulish Panteleimon Oleksandrovych. Entsyklopediia istorii Ukrainy [Kulish Panteleimon Olexandrovich. Encyclopedia of Ukrainian History]: T. 5: Kon-Kiu / Redkol.: V.A., Smolii (holova) ta in. Kyiv: V-vo «Naukova dumka», 568 (in Ukrainian).
8. Rukopys M.I. Kostomarov «Knyhy buttia ukrainskoho narodu». Kyrylo-Mefodiivske tovarystvo [Kostomarov «Books of Being of the Ukrainian People». Cyril and Methodius Society] (1990): U 3-kh t. T. 1 / Redkol.: P.S., Sokhan (holov. red.) ta in. Kyiv: Nauk. dumka, 544 (in Ukrainian).
9. Kyrylo-Mefodiivske tovarystvo [Cyril and Methodius Society] (1990): U 3-kh t. T. 2 / Redkol.: P.S., Sokhan (holov. red.) ta in. Kyiv: Nauk. dumka, 696 (in Ukrainian).
10. Zapska M.I. Savycha pro emansypatsiiu zhynok, a takozh zlyttia filosofii ta relihii. Kyrylo-Mefodiivske tovarystvo [The note by M.I.

References

1. Pekinska deklaratsiia, pryiniata na Chetvertii Vsesvitnii konferentsii zi stanovyscha zhinky [Beijing Declaration adopted at the Fourth World Conference on Women] (1995): mizhnarodnyi dokument 15.09.1995 № 995_507. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507 (in Ukrainian).
2. Horislavska, I.V. (2019). Shchodo hendernoi rivnosti u realizatsii prava na okremi vydy sotsialnoi dopomohy. Pravo. Liudyna.

- Savich on the emancipation of women, as well as the confluence of philosophy and religion. Cyril and Methodius Society] (1990): U 3-kh t. T. 3 / Redkol.: P.S., Sokhan (holov. red.) ta in. Kyiv: Nauk. dumka, 440 (in Ukrainian).
11. Franko, I. (1980). Taras Shevchenko. Tvory u 50-ty tomakh [Taras Shevchenko. Works in 50 volumes]. T. 28. Kyiv: Naukova dumka, 21–22 (in Ukrainian).
 12. Dontsov, D. (1952). Kozatska zhinka u Shevchenka. Pravda pradidiv velykykh [Cossack woman in Shevchenko. True great-grandparents]. Filadelfiia: Vydannia Holovnoi upravy Orhanizatsii oborony chotyrokh svobod Ukrainy, 63–75 (in Ukrainian).
 13. Stebelskyi, B. (1984). Poniattia batka i materi v poezii Shevchenka [The concept of father and mother in Shevchenko's poetry]. Vyzvolnyi shliakh, 8 (437): 959–975 (in Ukrainian).
 14. Rabii-Karpinska, S. (1962). Pryznachennia zhinky v tvorakh Shevchenka. Taras Shevchenko [Appointment of a woman in the works of Shevchenko. Taras Shevchenko]: zbirnyk dopovidei Svitovoho konhresu ukrainskoi vilnoi nauky dlia vshanuvannia storichchia patrona NTSh. Niu-lork–Paryzh–Toronto: Nakladom Naukovoho tovarystva im. Shevchenka v ZDA, 187–201 (in Ukrainian).
 15. Myshuha, L. (1940). Shevchenko i zhinka (Zhinka v zhytti i tvorakh poeta) [Shevchenko and woman (Woman in poet's life and works)]. Dzherisi Siti: Nakladom «Ukrainskoi presovoi y knyzhkovoi spilky», 93 (in Ukrainian).
 16. Humetska, A. (1977). Zhinocha symbolika u Shevchenka [Shevchenko's female symbolism]. Suchasnist, 3 (195): 28–42 (in Ukrainian).
 17. Malanchuk-Rybak, O. (2006). Ideolohiia ta suspilna praktyka zhinochoho rukhu na zakhidnoukrainskykh zemliakh XIX – pershoi tretyny XX st.: typolohiia ta yevropeyskyi kulturno-istorychnyi kontekst [The ideology and social practice of the women's movement in the West Ukrainian lands of the 19th – the first third of the 20th century]. Chernivtsi, 500 (in Ukrainian).
 18. Andrusiak, I.P. (2017). Ideia hendernoi rivnosti v ukrainskii pravovii dumtsi druhoi polovyny XIX stolittia [The idea of gender equality in Ukrainian legal thought in the second half of the nineteenth century] / Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnik». Lviv, 233 (in Ukrainian).

L.S. Protosavitska (2020). VALUE OF THE IDEA OF GENDER EQUALITY IN THE POLITICAL AND LEGAL VIEWS OF THE MEMBERS OF THE CIRIL AND METHODIUS BROTHERHOOD. *Law.Human. Environment*, 11(1):13-18.
<https://doi.org/10.31548/law2020.01.002>.

Summary. The article sets forth the political and legal views of the members of the Cyril and Methodius Brotherhood regarding the gender equality of women and men. The views of T. Shevchenko, M. Kostomarov, P. Kulish are analyzed; their positive attitude towards women as equal members of society has been established.

It is established that the origin of the idea of gender equality in Ukrainian legal thought, first of all, should be associated with the work of T. Shevchenko, who first drew attention to discrimination against women not only on social, national, religious, but also gender grounds. T. Shevchenko's creativity had a decisive influence on the further establishment and development of the idea of gender equality in Ukrainian legal thought.

Keywords: value, equality between men and women (gender equality), Cyril and Methodius Brotherhood